

**BESİN MADDELERİ
VE
SU METABOLİZMASI**

Prof.Dr. Seher KÜÇÜKERSAN

BESİN MADDELERİ

Hayvan ve yemlerin yapısında bulunan ve hayvan organizmasında çeşitli fizyolojik fonksiyonlara katılan organik ve inorganik kimyasal bileşiklere **besin maddesi** denir.

Temel Besin Maddeleri:

- Karbonhidratlar
- Proteinler Yağlar
- Su
- Makro elementler:
- Ca, P, Na, K, S, Cl, Mg

Etkin Besin Maddeleri:

- Enzimler
- Hormonlar
- Vitaminler
- İz elementler:
- Fe, Mn, I, Cr, Co, Se, Cu, Zn

Besin Maddelerinin Görevleri

- Enerji kaynağıdır (Yağlar)
- Yapı taşıdır (Proteinler, makro elementler)
- Spesifik etkilidir (Vitamin, hormon, iz elementler)

Hayvan vücudunun bileşimi, %

Tür	Su	Protein	Yağ	Mineral
Tavuk	57	21	19	3
Koyun	60	16	21	3
Sığır, zayıf	64	19	12	5
Buzağı	74	19	3	4
At	60	18	18	4
Tavşan	69	18	8	5
Köpek	68	18	10	4

Suyun Önemi

- Su, gelir hayvanları için önemli bir besin maddesidir
- Yağsız bir vücudun üçte ikisini oluşturur.
- Hayvanlar yem almadan uzun müddet yaşayabildiği halde susuz yaşayamazlar.
- Organizma içerdiği suyun 1/10'unu kaybetmesi halinde ölüm olur.
- Vücuttaki kan, lenf ve bağırsak sıvılarında transport ortamıdır.
- Hayvan vücudundan azotlu artığın atılmasında hem eritici hem de taşıyıcıdır.
- Vücut ısısının düzenlenmesinin de önemlidir.

Hayvan vücudunda bulunan su miktarı;

- Tür,
- cins,
- yaş
- vücuttaki yağ miktarına göre değişir.

Tablo. Hayvan vücudunun su düzeyi, %

Hayvan türleri	Ham yağ	Yağsız taze materyal	Su	Yağsız taze Materyalde su
Buzağı (yeni doğmuş)	3	97	74	76
2 aylık	15	85	65	76
6 aylık	7	93	69	74
1 yaşlı Sığır	13	87	64	74
Ergin Sığır	18	82	59	72
Besili Sığır	38	62	44	70
Kuzu (besili)	32	68	53	78
Toklu (besisiz)	21	79	61	76
Toklu (besili)	40	60	46	76
Ergin Koyun	24	76	50	67
At	17	83	60	72

Suyun Fonksiyonları

- 1.Su, iyi bir çözücü ve iyonize edicidir (tüm hücredeki biyokimyasal olaylar sulu bir ortamda oluşur)
- 2.Vücuttaki besin maddelerinin taşınması, metabolizma artıklarının atılması gibi önemli fonksiyonları vardır.
- 3.Hidroliz (protein, yağ ve karbonhidratların), oksidasyon gibi bir çok kimyasal olaylar su ile meydana gelir.
- 4.Vücut ısısının düzenlenmesinde önemli rol oynar.
- 5.Synovial sıvının, serebrospinal sıvıların unsurudur
- 6.Kulaktaki sesin iletimi ve de gözde görüş ile ilişkin fonksiyonları sağlar.
- 7.Vücudun elektrolit dengesinde büyük rol oynar.

Tablo. Bazı doku ve organların su düzeyi

Doku	%	Organ	%
Kıl	10	Karaciğer	70
Depo yağı	15	Beyin	70
İskelet	22	Deri	72
Bağ doku	50	Bağırsak	77
Kıkırdak	55	Pankreas	78
Kas	76	Akciğer	79
Kan	80	Kalp	79
Kan plazması	91	Böbrek	83
Lenf	96	Dalak	75

Su Metabolizması

- Su sindirim kanalından emilir
- Böbreklerle düzenlenir
- Hipofiz bezi tarafından salgılanan Antidiüretik hormon (ADH) tarafından kontrol edilir.
- Böbrek üstü hormonları da ikinci derecede su metabolizmasını düzenler.
- Cinsiyet hormonları, östrus siklusunun çeşitli safhalarında susuzluğa neden olabilir.

Sütün Kimyasal Bileşimi

Unsur	Miktar, %
Su	87.0
Protein	3.5
Yağ	3.5
Karbonhidrat	5.0
Mineral (Kül)	0.7

Yumurtanın Kimyasal Bileşimi

Unsur	Miktar, %
Su	66.5
Protein	12.0
Yağ	11.0
Kül	11.5

Hayvanlarda Su İhtiyacı ve Bunu Etkileyen Faktörler

Vücuttan atılan su;

- idrar,
- dışkı,
- ter
- solunum yolu ile

Gelir hayvanlarının su ihtiyacı çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilir.

Bu faktörler, o hayvanın yaşına, fizyolojik durumuna ve türüne göre farklılık gösterebilir.

Hayvanlarda su ihtiyacı

- 1.Genç hayvanlarda su ihtiyacı artar.
- 2.Hayvanın tükettiği kuru madde
- 3.Yemde, HP miktarı yükseldikçe su ihtiyacı artar.
- 4.Yemde Na, K, Cl miktarları yükseldiğinde su ihtiyacı artar.
- 5.Süt verimi, yumurta verimi yükseldikçe su ihtiyacı artar.
- 6.Çevre ısısı yükseldikçe su ihtiyacı yükselir.
- 7.Hayvanın kaybettiği ter fazla ise su ihtiyacı artar
- 8.Havada nispi nemlilik düşükse su ihtiyacı artar.
- 9.Hayvanın sağlık durumu su ihtiyacını etkiler.

Tablo. Çiftlik Hayvanlarının Su Tüketimi

	Litre/Hayvan/Gün
Büyümekte olan düveler ve damızlık (180 kg)	15-22
Kurudaki inek, gebe	26-50
Laktasyondaki inek, 24 kg süt/gün	90-105
45 kg süt/gün	182-198
Domuz, 11 kg canlı ağırlık	2.0
90 kg canlı ağırlık	9.5
Gebe	17-21
Laktasyonda	22-23
At, 500 kg canlı ağırlık, yaşama payı	23-57
500 kg canlı ağırlık, çalışan	45-68
Süt veren, 300 kg canlı ağırlık	23-30
Koyun, laktasyonda olmayan	7.5
Laktasyonda	11.5
Kuzu, 2-9 kg canlı ağırlık	0.5-1.0

Tablo 3. Kanatlılarda Su Tüketimi (litre/1000 adet)

Hayvanlar	Süre ve üretim düzeyi	20°C	32°C
Broyler	1. Hafta	24	50
Broyler	2. Hafta	100	190
Broyler	6. Hafta	280	600
Tavuk(yumurtacı)	% 50 verim	150	250
Tavuk(yumurtacı)	% 90 verim	200	400
Piliç (Leghorn)	4. Hafta	50	85
Piliç (Leghorn)	12. Hafta	115	190
Piliç (Leghorn)	18.Hafta	140	220
Broyler (damızlık)	% 80 verim	280	400

Organizmada Suyun Dağılımı

Organizmada suyun dağılımı üç bölümde incelenir.

- I. İntra selluler su (hücre içi): %63
- II. Ekstra selluler su (hücre dışı),
  - a) İnterstisyel su (hücreler arası):%30.5
  - b) Kan plazmasındaki su: %6.5
- III. Trans selluler su.
  - a) Mide-bağırsak içeriğindeki su,
  - b) İdrar kesesindeki su,
  - c) Süt bezlerindeki su gibi.

Su Kaynakları

- Çiftlik hayvanlarında su ihtiyacı 3 kaynaktan sağlanır.
- 1) İçme suyu,
- 2) Yemlerdeki su,
- 3) Metabolik su

Metabolik su miktarı:

- 1 kg proteinin oksidasyonu ile 0.413 L,
- 1 kg karbonhidratın oksidasyonu ile 0.555 L,
- 1 kg yağın oksidasyonu ile 1.071 L
- Protein, %41
- Karbonhidrat %55
- Yağlar %110 oranında su meydana getirirler.

Su Kalitesinin Önemi

Suyun kalitesi, su tüketimini etkiler.

Hayvanın yem tüketimini, verimliliğini ve sağlığını etkiler.

Su kalitesini etkileyen faktörler:

- Suyun lezzeti,
- Mikrobiyolojik durumu,
- Sertlik,
- Tuzluluk,
- Toksik elementler,
- Nitrat ve nitrit
- Pestisitler.

İyi bir suda pH 6-8

suyun ısısı 10-15°C arasında olmalıdır.

Su Kalitesi

- Gelir hayvanlarının suyunda koliform bakteri sayısı 5000/100 ml'yi aşmamalıdır.
- Aylık aritmetik fekal koliform yoğunluğu 1000/100 ml'den fazla olmamalı ve E. coli bulunmamalıdır.
- Suyun sertliği, suda mevcut magnezyum ve kalsiyum tuzlarının konsantrasyonlarına bağlıdır.
- Sudaki NaCl'ün fazlası suyun tuzluluğunu verir, fakat suda fazla Ca, Mg düzeyleri bulunmayabilir.
- Çoğu yer sularının sertlik değeri 2000 mg/L'den azdır. Normal suyun sertlik değerinin 20 mg/L'den az olması istenir.

Suyun Dezenfeksiyonu

- Suyun dezenfeksiyonu için Ca, Na, K hipokloritlerden birisi, javel suyu veya kloramin tableti kullanılabilir. Pratik olarak kireç kaymağı da olabilir.
- Yalnız hangisi kullanılacak ise içindeki klor miktarının hesaplanması gerekir. Normal koşullarda suyun dezenfeksiyonu için klor miktarı, 5-10 mg/kg olmalıdır.
- Genel olarak, 1 ton su deposuna %10 sodyum hipokloritten (NaOClO_3) 10-15 ml konarak su dezenfekte edilebilir.

Hayvanlarda Su Kısıtlanmasının Etkileri

- Yem tüketimi ve performans düşer,
- Alınan besinlerin metabolizması genç hayvanlarda azalır,
- Canlı ağırlık artışı azalır,
- Hayvan sinirli ve çok duyarlı, ürkek olur.

Atlarda Su İhtiyacı

- At için su, çok önemli bir besin maddesi olup, yağsız vücudun %72'sini oluşturur.
- Çalışma döneminde %20-300,
- laktasyon ve büyüme döneminde %50-100 artar.
- Ata sıcak havalarda iki saatte bir su verilmeli ve birden bire soğuk su verilmemelidir.
- Her kg kuru madde tüketimi için 2-4 L su verilebilir. Ortalama 450 kg canlı ağırlığında bir at, günde 40 L tay her kg kuru madde tüketimi için 6-8 L, kısraklar 4-6 L su içer.

İneklerde Su İhtiyacı

- Yeterli ve kaliteli su alamayan bu hayvanlarda fizyolojik durum ve süt verimi olumsuz yönde etkilenebilir.
- İneklerde su ihtiyacı, -2 ila +4°C'de fazla değişmez, 4-38 °C'ler arasında ise ihtiyaç artar.
- Örneğin 27 °C'de sığırlar, 1 kg kuru madde tüketimi için 4 L su tüketir.
- Optimum süt üretimi için ineklere daima temiz ve içebileceği kadar su verilmelidir. İneklerde su kaybı, süt, dışkı, idrar, solunum, ter, tükürük ve burun akıntısı ile olur.
- Süt ineklerinde su kaybı, idrarla 15 L/gün,
- süt ile 16 L/gün olup, dışkı ile 17 L/gün kadardır.
- Bu nedenle süt ineklerinde her kg süt verimi için 4 L, yaşama payı ihtiyacı için ise 25-30 L suya ihtiyaç duyar.

Koyunlarda Su İhtiyacı

- Koyunlar, genel olarak tükettikleri her kg kuru madde için üç misli su içerler.
- Bu hayvanlar kışın her kg KM için 4 litre/gün su tüketirken,
- gebeliğin son döneminde tek yavru için %140,
- ikiz kuzu durumunda ise %200,
- laktasyonun ilk döneminde (sütçü olmayan) %50,
- son döneminde %25 daha fazla suya ihtiyaç duyarlar. Özellikle genç, hızlı büyüyen koyunların gebelik ve laktasyon döneminde su ihtiyacı daha fazla,
- kuruda bulunan orta yapılı bir koyuna ise günde 4 L su yeterli olabilir.

Kanatlılarda Su İhtiyacı

- Bu hayvanlarda su salgın hastalıklar yönünden birinci enfeksiyon kaynağı olabilir. Bu itibarla su kalitesi büyük öneme sahiptir.
- Normal koşullar altında büyümekte ve gelişmekte olan kanatlılar her gram yem tüketimi için 2.0-2.5 ml suya ihtiyaç duyarlar.
- Yalnız yumurtlama döneminde bu miktar 3.6 ml/g çıkar. Çevre ısısı 20°C'den 32 °C'ye arttığında su tüketimi %100 artar.

Kanatlılar için kaliteli suyun özellikleri

- Su temiz ve berrak olmalı yani E. coli içermemelidir. Total bakteri sayısı 3000/100 ml aşmamalı ve fecal koliform sayısı 1000/100 ml den fazla olmamalı,
- Suyun sertlik derecesi, 20 mg /l'den fazla olmamalı,
- Suyun pH'sı 6-8 olmalı,
- Çürük yumurta kokusu içermemeli (Sülfür kokusu),
- Dezenfeksiyon yapılan suyun içindeki klor miktarı, 5-10 mg/l'den fazla olmamalı,
- Zehirli elementlerin miktarı belli bir düzeyin altında olmalı,
- Suyun ideal ısısı 10-15°C olmalı,
- Toplam eriyebilir katı madde miktarı, 3000 mg/L. ve NaCl 1000 mg'ı geçmemeli,
- Kümeste suluklar, her gün temizlenmelidir. Cıvıvler suyu içmek için 40-50 cm'den, erginler 3 m'den uzağa oıtmemeli.